

Key words: neologism, occasionalism, norm, structural and semantic deviation, usual / unusual derivation.

Юлія Колядич
(Вінниця)

УДК 811.111'373: 811.161.2'373

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ)

Стаття висвітлює особливості розвитку семантичної структури запозичень в сучасній українській мові (на матеріалі лексики у сфері мистецтва).

Ключові слова: запозичення, екстралінгвістичний фактор, лінгвістичний фактор, тематичний ареал, спрощення семантичної структури, розширення семантичної структури.

Кінець ХХ і початок ХХІ століть ідентифікується як період значного посилення політико-економічних та культурних зв'язків України з англійськими країнами, що обумовлює потребу в номінації нових явищ та процесів. Як природний феномен, що віддзеркалює політичні, військові, економічні, культурні стосунки та мовні контакти з іншими народами в різні періоди, запозичення є одним із вагомих джерел збагачення словникового складу будь-якої мови. Час появи в мові нової лексики і ступінь інтенсивності запозичення слів певної тематики свідчать про напрямок розвитку духовної чи матеріальної культури, властивих певному етносу.

Проблеми теоретичного осмислення семантичних і граматичних процесів, які виникають у ході запозичання чужомовних слів до лексичної системи, були предметом дослідження багатьох учених: Л. Крисіна, О. Саакян, Я. Голдованського, І. Каминіна, О. Біржакової, Л. Войнової, Л. Кутіної, О. Мороховського, А. Тараненка, О. Муромцевої та інших, однак динамічні процеси, що відбуваються в лексичній системі української мови в умовах інтенсифікації розвитку духовної культури України, вимагають нових досліджень, що й обумовлює **актуальність** статті.

Мета дослідження полягає у встановленні закономірностей адаптації запозичених слів, зокрема в сфері мистецтва, з огляду на їх місце в лексичній системі української мови, у виділенні основних лексико-семантичних груп англійських запозичень мистецької спрямованості та у визначенні особливостей семантичних змін, які відбуваються при засвоєнні зазначеної лексики мовою-реципієнтом. Вибір для дослідження запозичень у сфері мистецтва зумовлений тим, що запропонована така лексика належить в основному до широко вживаних шарів словникового складу. Внаслідок своєї поширеності серед носіїв мови і приналежності переважно до активного словникового запасу в групі лексем, що аналізується, відбуваються динамічні різноманітні семантичні процеси в порівнянні з іншими групами, що надає можливість глибоко простежити семантичні зміни в структурі англійського слова в українській мові.

Слід зазначити, що від зафіксованого початку мовних контактів між Україною та англійськими державами і до кінця ХХ століття дослідники (С.А. Беляєва, Л.П. Крисін) та інші виділяють чотири періоди, які включають об'єднання України і Росії (коли українсько-англійські контакти відбувалися нерегулярно, через що запозичення з англійської були поодинокі, а мовою-посередницею у цей час виступала переважно польська)); період після об'єднання з Росією, який характеризується посиленням ролі посередництва російської мови; перша половина ХІХ століття та його останні три десятиліття, які характеризуються інтенсивним проникненням англіцизмів в українську мову у зв'язку з розвитком публіцистичного та певних сфер наукового стилю української мови; період соціально-культурних перетворень в пострадянському просторі і посилення з другої половини ХХ

століття позиції англійської мови як мови міжнародного спілкування [1, с. 2]. Новий етап інтенсифікації проникнення англійських запозичень в українську мову спостерігається після 1985 року з відходом у минуле обмежень у питаннях свободи контактів із представниками зарубіжних країн, що створює передумови для широкого проникнення іншомовної лексики в українську мову. Особливо бурхливий приплив англійських запозичень спостерігається в мовному просторі українських засобів масової інформації в мистецькій лексиці.

У межах лексико-семантичної групи запозичень у мистецькій сфері можна виокремити такі тематичні групи, якими послуговуються для позначення:

- напрямків розвитку мистецтва - *андеграунд, поп-арт, графіті*;
- музичних напрямків - *реп, техно-поп, джаз, блюз, соул, кантрі*;
- жанрових різновидів фільму - *трилер, вестерн, мюзикл*;
- культурно-освітніх закладів та приміщень - *дансинг, клуб, бар*;
- танців - *рок-н-рол, фокстрот, брейк, степ*;
- пристроїв - *компакт-диск, плейєр, еквалайзер*;
- осіб, які задіяні в організації мистецьких видовищ - *продюсер, шоумен, спонсор, дизайнер, кліп-мейкер, діджей*.

Як відзначає О.Г. Муромцева, запозичені слова, які освоюються чужою лексико-семантичною системою, з одного боку, зазнають впливу цієї системи, з другого ж боку, активно впливають на неї, стимулюючи розвиток нових, уже власних засобів номінації, обумовлюючи перерозподіл окремих лексичних мікроструктур, організовуючи по-новому синонімічні і антонімічні ряди [3, с. 93]. Таким чином, у результаті активного функціонування в українській мові, запозичення змінює свій семантичний обсяг.

Серед англійської запозиченої мистецької лексики в українській мові існує значна кількість однозначних слів, але вони не однотипні за відношенням до слова-етимона в мові-джерелі і репрезентують два типи залежності:

- українське однозначне слово відповідає англійському однозначному слову;
- українське однозначне слово співвідноситься з одним із значень багатозначного англійського слова.

Першу групу репрезентують слова, які є однозначними як у мові-джерелі, так і в українській мові. Слід зазначити, що помітних змін у семантиці слова не відбувається, слова з таким типом співвідношення, як правило, мають обмежену сферу вживання і за своїм значенням наближаються до термінів. Серед причин, які блокують розвиток семантичної структури подібних лексем, більшість дослідників виокремлюють:

- нещодавнє входження в українську лексичну систему - *ремікс, рیمейк, кліп*);
- термінологічний характер - *симфоджаз, степ, фокстрот*;
- застарілість - *хіппі, бугі-вугі, слайд*;
- виразний історично-культурний колорит - *джубілі, тустеп, уанстеп, блюз*;
- певний локальний семантичний компонент - *диксиленд, Диснейленд, кантрі, Бродвей, Голівуд*);
- обмеженість сфери вживання - *прес-реліз, дизайн*.

Другу групу складають слова, які є багатозначними у мові-джерелі, але однозначними в українській мові. При запозиченні семантична структура багатозначного слова-етимона, як правило, спрощується, і таке слово входить у мову з більш обмеженим колом значень у порівнянні з мовою-джерелом: запозичується не вся семантична структура полісемантичного слова-етимона, а тільки її частина: *шоу, твіст, хіт, імідж*.

Дослідники відзначають, що семантичні процеси в групі багатозначних запозичених слів значно складніші в порівнянні з однозначними. Їх репрезентують такі групи:

- 1) полісемантичні українські лексеми, співвідносні з однозначним словом в англійській мові. У таких словах похідні значення виникають у семантичній системі української мови, при цьому виявляються певні закономірності розвитку семантичної структури слова, зумовлені типологічними особливостями української мови. Мова-реципієнт розвиває

похідні значення переважно за рахунок властивих їй метонімічних переносів, як у словах *супермен, копірайт, блюз*. Зазначені переноси пояснюються семантичною аналогією, що забезпечує утворення полісемії за рахунок розгортання певних семантичних моделей;

2) запозичені слова, які є багатозначними як в українській мові, так і в англійській; при цьому можливі різні в кількісному відношенні варіанти розвитку семантичної структури англійського запозиченого слова в українській мові:

а) повна відповідність як між кількістю значень (лексико-семантичних варіантів) в обох мовах, так і між їх обсягом, тобто помітних змін в якому-небудь із значень не виявляється. У переважній більшості цих слів семантична структура складається з двох лексико-семантичних варіантів, причому похідне значення є результатом метонімічного перенесення найменування основного номінативного значення або утворюється шляхом метафоричного переносу. Підпорядкована залежність між значеннями, які існують в англійській мові, зберігається в такому випадку і в українській мові, наприклад, *бум, мюзикл, бард*;

б) неповна відповідність семантичної структури англійського запозичення в українській мові структурі слова в мові-джерелі, що обумовлюється тим, що в українську мову запозичені не всі значення англійського слова-етимона, а тільки їх частина, як у словах *фільм, шоу, свінг*.

Серед проаналізованих нами запозичень, що входять до складу тематичної групи «мистецтво» в українській мові, кількість тих, що мають повну відповідність семантичної структури в англійській та українській мовах, порівняно незначна. В основній масі слів відбуваються суттєві зміни як у значеннях окремих лексико-семантичних варіантів, так і в їх кількості. При цьому відмінність у семантичній структурі слова (кількісна неспіввідносність елементів семантичної структури та їх ієрархічної організації в українській і англійській мовах) відрізняється від відмінності в значеннях лексико-семантичних варіантів (відмінність у значеннях лексико-семантичних варіантів має якісний характер і залежить від наявності /відсутності/ певних сем у структурі самого значення).

Як один із аспектів проблеми багатозначності і однозначності представляється питання омонімії англійських запозичень. Серед запозичених лексичних одиниць мистецької лексики можна виділити такі слова, які вступають в омонімічні відношення із запозиченими лексичними одиницями іншої тематики, наприклад: *біт(1)* (від англ. «bit» - «binary» - двійковий і «digit» - знак, цифра) - одиниця кількості інформації у двійковій системі числення; *біт(2)* (від англ. «beat») - 1) музичний спосіб акцентування, що виражається в чергуванні однаково підкреслених ударів у джазовій музиці; 2) ритмічна інтенсивність виконання, указівка на велику чи малу інтенсивність свінгу у виконуваному творі.

Загальновідомо, що однією із форм модифікації у семантичній структурі багатозначного слова є зміни типологічної структури запозичених слів, при яких відбуваються такі семантичні процеси, як ускладнення і спрощення структури, переінтеграція значень. Ускладнення семантичної структури слова полягає в тому, що слово з меншою кількістю або з одним значенням набуває в процесі розвитку нових додаткових значень. Основним шляхом появи нових значень в англійських запозичених словах, як і в лексичній системі взагалі, є перенесення найменування, яке здійснюється за законами метафори й метонімії. Яскравим прикладом цього є лексема *«шоу»*: виникнення нового похідного значення «про що-небудь, що привертає увагу; про те, що розраховано на зовнішній ефект» відбувається на основі прямого номінативного значення «яскрава естрадна вистава», яке співвідноситься з прямим номінативним значенням слова-етимона.

Спрощення семантичної структури супроводжується втратою окремих значень при запозиченні: *брифінг, свінг*. Переінтеграція значень може відбуватися за рахунок появи у запозичень нових значень в українській мові, наприклад, у словах *блюз, дайджест*.

Отже, унаслідок активного функціонування англійських запозичень, що входять до складу мистецької лексики, на україномовному ґрунті спостерігаються глибинні процеси в площині їх семантики, що потребують подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева С.А. Английские слова в русском языке XVI-XX вв. / С.А. Беляева. – Владивосток, 1984. – 108 с.
2. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин. – М.: Наука, 1968. – 206с.
3. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття / О.Г. Муромцева. – Харків: Вища школа, 1985. – 152 с.
4. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л.О. Пустовіт та ін.]. – К.:Довіра, 2000. –1018 с.
5. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. Л.І. Нечволод]. – Харків: Торсінг Плюс, 2007. – 768 с.
6. Хорнби А.С. Толковый словарь современного английского языка для продвинутого этапа: Т.1 A-L / А.С. Хорнби. – М.: Русский язык, 1982. – 544 с.
7. Хорнби А. С. Толковый словарь современного английского языка для продвинутого этапа : Т.2 M-Z / А.С. Хорнби. – М.: Русский язык, 1982. – 528 с.

Колядич Ю. Особенности развития семантической структуры английских заимствований в украинском языке (на материале лексики в сфере искусства).

Статья рассматривает особенности развития семантической структуры английских заимствований в современном украинском языке (на материале лексики в сфере искусства).

Ключевые слова: заимствование, экстралингвистический фактор, лингвистический фактор, тематический ареал, упрощение семантической структуры, расширение семантической структуры.

Kolyadych J. Semantic Structure Development of English Loanwords in Ukrainian (Analysing Art Vocabulary).

The article highlights the process of borrowing and semantic adaptation of the English art vocabulary in the modern Ukrainian language.

Key words: borrowing, extralinguistic factor, linguistic factor, thematic area, semantic reduction, semantic expansion.

Людмила Томіленко

(Київ)

УДК 811.161.2'373.46

ІСТОРИЗМИ Й ІСТОРИЧНІ ТЕРМІНИ: ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

У статті проаналізовано різні підходи вчених до визначення термінів, їхніх характерних ознак; з'ясовано суть поняття «історизми». На основі дослідженого матеріалу здійснено спробу з'ясувати місце та роль історизмів у історичній науці.

Ключові слова: термін, термінологічна лексика, термінологічні одиниці, терміносистема, терміносфера, історична термінологія, історизми.

Із кожним роком у мовознавстві дедалі більше посилюється інтерес до вивчення термінології, насамперед до становлення й формування окремих терміносистем, особливостей функціонування термінів у літературній мові, їхньої стандартизації. Будь-яка наукова сфера має певний корпус спеціальних понять, переважну кількість яких активно використовують лише фахівці відповідної галузі знань: для загалу вони, як правило, маловідомі або й невідомі.

Природа терміна, його основні ознаки завжди були в центрі уваги багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема й таких мовознавців, як Д. С. Лотте, Г. О. Винокур, О. О. Реформатський, В. П. Даниленко, В. М. Лейчик, І. М. Кочан, Л. О. Симоненко, Т. Р. Кияк та ін. Оскільки термінологія – невід'ємна частина словникового